

Juryrapport Karel van Manderprijs 2019

Het is voor de Vereniging van Nederlandse Kunsthistorici altijd een feest om de Karel van Manderprijs uit te reiken, maar het is dit jaar extra speciaal vanwege het 80-jarig lustrum van de VNK. De prijs wordt sinds 1958 uitgereikt voor een waardevolle wetenschappelijke publicatie die op een overtuigende wijze nieuw licht werpt op een deel van de kunstgeschiedenis. De jurering voor deze prijs vindt plaats op basis van een vooraf opgestelde bibliografie van publicaties die de afgelopen vijf jaar binnen een vastgesteld tijdvak zijn verschenen. Dit jaar vormt de Bibliografie *Beeldende Kunst en Kunstnijverheid 1550-1700* met publicaties verschenen tussen 2014-2018 de basis voor jurering en prijsuitreiking. De zeer omvangrijke bibliografie is dit jaar met veel zorg samengesteld door Julia van Marissing, waarvoor de VNK haar zeer dankbaar is. Reinier Baarsen verzorgde een verhelderende introductie.

De jury van de Karel van Manderprijs kent een jaarlijks wisselende samenstelling. Dit jaar bestond de jury uit Prof.dr. Volker Manuth, Hoogleraar Kunstgeschiedenis Radboud Universiteit Nijmegen, Dr. Jan de Jong, universitair docent Kunstgeschiedenis van de vroegmoderne tijd, Drs. Sabine Craft-Giepmans, Senior- Conservator en Programmamanager RKD Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis Den Haag en Drs. Suzanne Lambooy, Conservator Toegepaste Kunst Kunstmuseum Den Haag. Voorzitter en secretaris van de jury waren Dr Annette de Vries (tevens voorzitter VNK) en Geerte Broersma MA (secretaris VNK).

In het algemeen merkt de jury op dat het onderzoeksveld *Beeldende Kunst en Kunstnijverheid 1550-1700* een zeer divers palet aan kunsthistorische publicaties laat zien: over een keur aan onderwerpen, met uiteenlopende invalshoeken en onderzoeksmethoden, door ervaren en jonge onderzoekers en in wisselende mate oorspronkelijk of vernieuwend. Net als voorgaande jury's signaleert zij dat er steeds vaker publicaties van meer dan een auteur verschijnen die eigenlijk een nominatie waard zijn, maar vanwege het karakter van de Karel van Manderprijs – primair een persoonlijke prijs – buiten de boot vallen. Deze tendens tot joint-venture in het kunsthistorisch onderzoek is niet alleen onvermijdelijk, maar ook wenselijk en zeer vruchtbaar. Individueel onderzoek is vooral nog voorbehouden aan promovendi, al vindt ook dat onderzoek steeds vaker in verband van grote onderzoeksprojecten plaats. Gezien deze ontwikkeling heeft de jury er daarom voor gekozen ook een publicatie te nomineren die illustratief is voor deze tendens richting co-productie.

Bij de uiteindelijke selectie van de nominaties heeft de jury het criterium ‘wetenschappelijk belang voor het kunsthistorische vakgebied’ zwaar laten wegen. Tevens vond de jury het van belang om met haar nominaties de variëteit aan benaderingen die relevant zijn voor de kunstgeschiedenis in het zonnetje te zetten. Het toont de rijkdom en verbreding die het lang klassiek wetenschappelijke onderzoeksveld de afgelopen jaren ten deel is gevallen. De jury besloot uiteindelijk de volgende zes publicaties te nomineren voor de Karel van Mander Prijs 2019 (in alfabetische volgorde):

- Baarsen, Reinier J. *Kwab: ornament als kunst in de eeuw van Rembrandt*. Amsterdam, 2018. Tent. cat. Rijksmuseum Amsterdam 30 juni-16 september 2018. Amsterdam (nai010 uitgevers, Rijksmuseum Amsterdam) 2018.
- Bruijn, Emile de. *Chinese wallpaper in Britain and Ireland*. London (Philip Wilson Publishers Ltd.), 2017.
- Buijsen, Edwin. *De schilderijenproductie van Adriaen Pietersz. van de Venne (1589-1662) : traditie, innovatie, commercie*. Nijmegen, 2018. Proefschrift Radboud Universiteit Nijmegen. Nijmegen (eigen beheer), 2018.
- Goudriaan, Elisa. *Florentine Patricians and Their Networks. Structures Behind the Cultural Success and the Political Representation of the Medici Court (1600-1660)*. Leiden (Brill), 2018.
- Leeflang, Huigen, en Pieter Roelofs (red.). *Hercules Segers: painter, etcher*. Amsterdam, 2016. 2 delen. Tent. cat. Rijksmuseum Amsterdam 7 oktober 2016-8 januari 2017. Amsterdam (nai010 uitgevers, Rijksmuseum Amsterdam), 2016. Bijdragen van Dyonisia Christoforou, Erik Hinterding, Nadine M. Orenstein, Ad Stijnman, Jaap van der Veen en Arie Wallert.
- Rasterhoff, Claartje. *Painting and Publishing as Cultural Industries: The Fabric of Creativity in the Dutch Republic, 1580-1800*. Amsterdam Studies in the Dutch Golden Age. Amsterdam (Amsterdam University Press), 2016.

Baarsen

Na ‘*Paris 1650-1900 – Decorative Arts in the Rijksmuseum*’ uit 2013 levert Reinier Baarsen vijf jaar later wederom een belangwekkend werk af met zijn publicatie over het kwabornament. De publicatie, die verscheen ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Rijksmuseum in 2018, getuigt van durf en visie om dit bij het grote publiek relatief onbekende fenomeen in de spotlights te zetten. *Kwab* vormt dan ook meteen de eerste omvattende studie over dit mysterieuze 17de-eeuwse Nederlandse ornament. Evenals de genomineerde publicatie van De Bruijn slaagt Baarsen erin de toegepaste kunsten en de schilderkunst tot één verhaal te smeden. Edelmetalen, meubelen en lijstwerk, goudleerbehang,

ornamentprenten en schilderijen uit particuliere en museale collecties worden thematisch samengebracht. Ook interieurensembles *in situ* en de Europese context van artistieke uitwisseling komen aan bod. De auteur, tevens bijzonder hoogleraar geschiedenis van kunstnijverheid in Leiden, heeft met zijn boek niet alleen voor kunsthistorici een standaardwerk geschreven. Zijn publicatie, zowel in het Nederlands als Engels uitgegeven en bovendien prachtig vormgegeven, zal de fascinatie voor het kwabornament bij een breed internationaal publiek blijvend aanwakkeren.

De Bruijn

Chinese Wallpaper is visueel de meest uitnodigende publicatie die de jury onder ogen kreeg. De veelheid aan interieurfoto's in combinatie met de heldere opmaak maken het jarenlange onderzoek van Emile de Bruijn naar Chinese behangsels tot een uiterst aantrekkelijk en publieksvriendelijk boek. De Bruijn, werkzaam bij de National Trust, inventariseert de aanwezigheid van behangsels uit China in historische huizen in het Verenigd Koninkrijk en Ierland. Maar liefst 169 behangsels uit heden en verleden weet hij in beide landen op te sporen. Naast informatie over herkomst en ornamentduiding, plaatst de auteur de behangsels in de bredere context van de wisselwerking tussen de artistieke Chinese traditie en de Britse en Ierse handel. Doordat de historische locatie van de behangsels in interieurs leidend is, levert De Bruijn met *Chinese Wallpaper* een belangrijke bijdrage aan de herwaardering en bekendheid van de *Chinoiserie*, de Europese interieurstijl die uit de ontmoeting met de Chinese materiële cultuur is voortgekomen. De handbeschilderde behangsels vormen niet alleen een verbinding tussen China en Europa, maar slaan eveneens een brug tussen toegepaste kunst en schilderkunst. Lovenswaardig is dat de auteur zijn bespreking van de toepassing van Chinese behangsels tot het heden voortzet en daarmee Europa's fascinatie met Chinese schilderkunst naast historische ook actuele waarde geeft. In zijn geheel vormt *Chinese Wallpaper* een prachtig standaardwerk over vierhonderd jaar geschiedenis van Chinese behangsels als materiële cultuur.

Buijsen

De schilderijenproductie van Adriaen Pietersz. van de Venne (1589-1662) kan met recht het levenswerk van Edwin Buijsen worden genoemd! Het resultaat is een zeer complete kunstenaarsmonografie. Klassiek opgebouwd en qua inhoud – zowel in de breedte, als in de diepte – zeer uitputtend en vernieuwend. Kortom het verhaal is af! Buijsen, werkzaam als hoofd collecties en onderzoek in het Mauritshuis, neemt de lezer in een heldere, toegankelijke

stijl mee in zijn nieuwe inzichten over Van de Venne: zijn persoonlijk leven, zijn gedichten, zijn opdrachtgevers, zijn opmerkelijke iconografische keuzes en spreukbanden, maar vooral ook zijn techniek. Monochroom en polychroom. Buijsen heeft de tijd genomen om veel kunstwerken zelf onder de microscoop of met infraroodreflectografie te onderzoeken, te analyseren en zo zijn gedachten over de schilderijenproductie van Van de Venne laten rijpen. Het totaal geeft een voorbeeldig beeld van deze uiterst veelzijdige kunstenaar en hoe zijn schilderijstijl, -techniek en themakeuze zich in de loop der tijd ontwikkelde; juist ook in vergelijking met of afgezet tegen het werk van tijdgenoten. Zo creëert Buijsen een levendig beeld van een kunstenaar die zijn eigen weg zoekt en vindt. Soms voortbordurend op bestaande tradities, maar ook vooral innovatief. Geen andere kunstenaar ging zo ver in het weglaten van kleur en het combineren van schilder- en dichtkunst als Van de Venne. Buijsen slaagt erin om zijn fascinatie met het werk van Van de Venne op een zeer enthousiaste wijze op de lezer over te brengen. Die combinatie van wetenschappelijke diepgang en toegankelijkheid resulteert in een standaardwerk dat lang zijn uitwerking zal hebben. Kortom: een *must read*, en zeker niet alleen voor vakgenoten.

Goudriaan

Elisa Goudriaans *Florentine Patricians and Their Networks*, een handeseditie van haar proefschrift uit 2015, bevat een schat aan informatie over een onderwerp waaraan tot op heden weinig aandacht is besteed: de rol van patriciërs aan het hof van de Medici in Florence in de 17de eeuw. De opkomst van de familie de' Medici in de 15de eeuw en de geslaagde greep naar de macht in Florence in de 16de eeuw zijn volop bestudeerd, maar we weten veel minder over de geschiedenis van de familie na het verwerven van de status van Groot Hertog van Toscane in 1569. Via een grondige speurtocht door de archieven in Florence heeft Goudriaan een grote hoeveelheid documenten aan het licht gebracht, die een veel diepgaander beeld geven van de belangrijke rol die het Florentijnse patriciaat speelde in het mecenaat en de culturele politiek van de Medici Groothertogen. Daaruit blijkt dat de culturele uitstraling en invloed van het Florentijnse hof niet afhing van één of enkele personen uit het Medici geslacht, maar tot stand werd gebracht en uitgedragen door een grote groep personen uit de adellijke kringen van Florence. Goudriaans studie maakt een rijke hoeveelheid materiaal toegankelijk, dat tot op heden onbekend was gebleven. Zij werpt hiermee een nieuw licht op de weinig bestudeerde culturele politiek van Florence in de late 16de en 17de eeuw en opent door haar publicatie nieuwe wegen voor onderzoek.

Leeflang/Roelofs

Hercules Segers (1589/90-1633/40) en zijn bijzondere oeuvre vormden het onderwerp van de tentoonstelling die in 2016/17 in het Rijksmuseum en in het Metropolitan Museum of Art in New York te zien was. De bijbehorende tweedelige catalogus is een mijlpaal van kunsthistorisch onderzoek. Geschreven en samengesteld door Huigen Leeflang en Pieter Roelofs, respectievelijk conservator prenten en hoofd schilderijen en beeldhouwkunst van het Rijksmuseum, is deze publicatie niet louter een tentoonstellingscatalogus geworden. Het is ook een kunstenaars-monografie met een nieuwe oevrecatalogus van zowel de etsen als de schilderijen van Segers, met daarin diverse nog onbekende werken. Naast de bijdragen van Leeflang en Roelofs bevat de catalogus zes essays door specialisten, die verschillende aspecten van Segers' leven, werk en techniek behandelen.

Hercules Segers was de schepper van poëtische landschappen van adembenemende originaliteit en een verbazingwekkende moderniteit. Als onbegrepen genie, die in armoede leefde en stierf, werd hij aan het einde van de 19de eeuw geromantiseerd, vereerd en bewonderd. Desondanks bleven zijn werken bij het grote publiek lang onbekend.

De publicatie *Hercules Segers-Painter-Etcher* is een zeer belangwekkend werk. Het laat daarnaast zien hoe vruchtbaar het is als musea zich niet alleen beperken tot het behoud en de presentatie van het hun toevertrouwde erfgoed, maar er ook zelf onderzoek naar verrichten. Hiervoor zijn niet alleen competente onderzoekers nodig; het gaat ook om de moed en middelen om hen in staat te stellen dit onderzoek te doen. Dit was blijkbaar in het Rijksmuseum het geval omdat de auteurs met hun uitstekende publicatie een blijvend monument hebben opgericht voor Hercules Segers!

Rasterhoff

In haar studie over de ontwikkelingen in de schilder- en boekdrukkunst tussen 1580 en 1800 maakt Rasterhoff gebruik van nieuwe analytische technieken om gegevens uit bestaande publicaties, archiefbronnen en online databases systematisch te combineren en digitaal te doorzoeken. (Kunst)historische bronnen worden zo gebruikt voor economische analyses waarin schilderijen en boekdrukkunst gezien worden als creatieve goederen in een creatieve industrie. Via de organisatie en ontwikkeling van de kunstmarkt onderzoekt Rasterhoff hoe cultureel concurrentievoordeel ontstaat, de markt groeit en uiteindelijk verdwijnt. Ze verheldert en duidt haar analyse met de onzekerheden en complexiteiten die inherent zijn aan culturele productie. Ook kijkt ze naar de wisselwerking met de economische vraag, naar de context van gilderegels en prikkels, en naar gerelateerde en ondersteunende industrieën.

Deze studie daagt kunst- en cultuurhistorici uit om hun blik te verruimen en culturele bloei in de context van een breder sociaal-economisch klimaat te plaatsen. Het boek is exemplarisch voor de ontwikkelingen van de *digital humanities*, waarin multidisciplinair onderzoek leidt tot vele nieuwe vragen en inzichten. Een nominatie waard!

De jury heeft grote waardering voor de inzet, vasthoudendheid en durf van de genomineerde onderzoekers. Voor twee nominaties was al snel duidelijk dat zij wat de jury betreft tot de *premier league* behoorden: de publicaties over Hercules Segers en Adriaan van de Venne. Beide publicaties zijn standaardwerken, voor nu en voor toekomstige generaties van kunsthistorici. Publicaties over kunstenaars die niet eerder op deze schaal over het voetlicht zijn gebracht: omvattend, rijk, meerdere perspectieven en nieuwe inzichten. De jury heeft lang gewikt en gewogen, maar uiteindelijk gekozen voor de publicatie die het meest ligt in de lijn van het gedachtegoed van de Karel van Manderprijs: een buitengewone prestatie voor een Nederlandse of in Nederland werkzame kunsthistoricus. Ook de mooie balans tussen wetenschappelijke diepgang en toegankelijkheid van deze publicatie waardeert de jury zeer. De winnaar van de Karel van Manderprijs 2019 is: Edwin Buijsen met zijn prachtige studie naar Adriaan van de Venne.

Van harte gefeliciteerd!

Annette de Vries

Voorzitter jury Karel van Manderprijs